

סמיכת גאולה לתפילה

וירא ישראל את היד הגדלה אשר עשה ה' במצרים וייראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו: (שמות יד, לא)

איתא במדרש (שמות רבה פרשת בשלה) עה"פ "ויראו העם את ה'" - שנו רבותינו הקורא את שמע צריך להזכיר קריעת ים סוף ומכת בכורים באמת ויציב, ואם לא הזכיר אין מחזירין אותו, אבל אם לא הזכיר יציאת מצרים מחזירין אותו, שנאמר (דברים טז) למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים... ולמה צריך להזכיר קריעת ים סוף באמת ויציב, לפי שכיון שקרע להם את הים האמינו בו, שנאמר "ויאמינו בה' ובמשה עבדו", ובזכות האמנה שהאמינו זכו לומר שירה ושרתה עליהם שכינה, שכן כתיב אחריו אז ישיר משה. **לכך צריך אדם לסמוך גאולה לתפלה כשם שהם הסמיכו שירה אחר האמנה והקריעה.**

(ברכות ד, ב) אמר מר קורא קריאת שמע ומתפלל, מסייע ליה לרבי יוחנן דאמר רבי יוחנן איזהו בן העולם הבא זה הסומך גאולה לתפלה של ערבית. מתיב מר בריה דרבינא בערב מברך שתים לפניה ושתים לאחריה, ואי אמרת בעי לסמוך הא לא קא סמך גאולה לתפלה דהא בעי למימר השכיבנו, אמרי כיון דתקינו רבנן השכיבנו כגאולה אריכתא דמיא, דאי לא תימא הכי שחרית היכי מצי סמיך, והא אמר רבי יוחנן בתחלה אומר ה' שפתי תפתח ולבסוף הוא אומר יהיו לרצון אמרי פי, אלא התם כיון דתקינו רבנן למימר ה' שפתי תפתח כתפלה אריכתא דמיא, הכא נמי כיון דתקינו רבנן למימר השכיבנו כגאולה אריכתא דמיא.

מעלת סמיכת גאולה לתפילה

כתב רש"י וכ"ש דשחרית, דעיקר גאולת מצרים בשחרית הוה, כדכתיב ממחרת הפסח יצאו בני ישראל (במדבר ל"ג). וסמיכת גאולה לתפלה רמזה דוד בספר תהלים, דכתיב ה' צורי וגואלי (תהלים י"ט), וסמיך ליה יענך ה' ביום צרה (תהלים כ'). ואמרינן בירושלמי (ברכות פרק א') מי שאינו סומך גאולה לתפלה למה הוא דומה לאוהבו של מלך שבא ודפק על פתחו של מלך, יצא המלך ומצאו שהפליג, אף הוא הפליג, אלא יהיה אדם מקרב להקדוש ברוך הוא אליו, ומרצהו בתשבחות וקלוסין של יציאת מצרים, והוא מתקרב אליו, ובעודו קרוב אליו יש לו לתבוע צרכיו.

ועי' בתלמידי רבינו יונה (ב, ב בדפי הרי"ף) שהק' וכי מפני שסומך גאולה לתפלה יש לו שכר כל כך שיהיה בן עוה"ב, ותי' בשם ר"י מפני שהקב"ה כשגאלנו והוציאנו ממצרים היה להיותנו לו לעבדים שנאמר כי עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים, ובברכת גאל ישראל מזכיר בה החסד שעשה עמנו הבורא, והתפלה היא עבודה כדאמרינן (ב"ק צב, ב) ועבדתם את ה' אלקיכם זו היא תפלה, וכשהוא מזכיר יציאת מצרים ומתפלל מיד מראה שכמו שהעבד שקונה אותו רבו חייב לעשות מצות רבו, כן הוא מכיר הטובה והגאולה שגאל אותו הבורא ושהוא עבדו ועובד אותו, וכיון שמכיר שהוא עבדו מפני שגאלו ועושה רצונו ומצותיו, נמצא שבעבור זה זוכה לחיי העולם הבא.

עוד תי' שכשמזכיר גאולת מצרים ומתפלל מיד, הוא מראה שבוטח בה' בתפלה, כיון שמבקש ממנו צרכיו, שמי שאינו בוטח בו לא יבקש ממנו כלום. וכן נראה באלה שמות רבה (בפרשת

בא אל פרעה) שכשראו ישראל הנסים והנפלאות שהיה עושה עמהם הבורא שלא כטבעו של עולם, בטחו בו, ועל זה נאמר וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים ויראו העם את ה' ויאמינו בה' וגו', וכיון שמזכיר עכשיו אותה הגאולה שבטחו אבותינו בה' והצילם ומתפלל מיד, נמצא שגם הוא בוטח בו שיענה אותו כמו שענה לישראל בעבור שבטחו בו, ומפני זה מזכיר אותה הגאולה ומתפלל מיד, **והבטחון הוא עיקר היראה והאמונה ולפיכך זוכה בסיבתו לחיי עולם הבא.**

גדר החיוב

בספר קה"י (ברכות סי' ב) מסתפק בעיקר גדר החיוב לסמוך גאולה לתפילה, האם היא דין בגאולה או דין בתפילה. ר"ל האם תפילה מחייב שתקדים הזכרת גאולה, או"ד שהזכרת גאולה מחייב שיתפלל אחריו.

מהמשל של רש"י היה אפשר להוכיח שהוא דין בגאולה, שאם כבר "דפק בדלת" חייב להתפלל, אבל מזה שמסיים שהענין הוא שיתקרב ע"י שמשבח להקב"ה על הגאולה, ואז יתפלל, משמע קצת שזה סדר התפילה שיקדם את השבח של הגאולה.

ובפשטות מזה שבתפילת מנחה אין סמיכת גאולה לתפילה, מוכח שאין זה דין בתפילה, דאם איתא למה לא תקנו "גאולה" גם במנחה.

תפילת ערבית של שבת מוקדם

כתב הרמב"ם (תפילה ג, ז) וז"ל ויש לו להתפלל תפלת ערבית של לילי שבת בערב שבת קודם שתשקע החמה, וכן יתפלל ערבית של מוצאי שבת בשבת, לפי שתפלת ערבית רשות אין מדקדקין בזמנה, ובלבד שיקרא ק"ש בזמנה אחר צאת הכוכבים. והשיג עליו הראב"ד שאין ראוי לעשות כן אלא לצורך שעה, והלא צריך לסמוך גאולה לתפלה. וכתב הקה"י דאם נאמר שהוא דין בגאולה אז מובן שיטת הרמב"ם, שהרי כשמתפלל מוקדם אין זה זמן של גאולה, ולכן אין חיוב להסמך גאולה לתפילה, אבל אם נאמר שהוא דין בתפילה א"כ צדקו דברי הראב"ד.

תפילת ערבית מוקדם

הראשונים בתחילת מסכת ברכות דנים באריכות מה ההנהגה הראויה לגבי אלו שמתפללים ערבית מוקדם, ויש בעיא באמירת ק"ש מוקדם דזמנה אינו אלא מצאת הכוכבים. וכתב תלמידי רבינו יונה (שם א, ב) שמי שירצה להחמיר על עצמו יכול לעשות בדרך אחרת יותר נכונה, שיקרא בבית הכנסת ק"ש והברכות בלא חתימה ופתיחה, ויתפלל עם הצבור, ואותה התפלה יתפלל על שם נדבה, שהרי אברים ופדרים של עולת נדבה נמי קרבין כל הלילה, ואח"כ בביתו יקרא ק"ש אחר יציאת הכוכבים בברכותיה בפתיחות וחתימות, ויתפלל לשם חובה, ובזה יהיה הכל מתוקן. שאותה (ק"ש) שבביהכ"נ תהיה לעמוד בתפלה מתוך ד"ת, כמו שאמרו בירושלמי, ויקרא ק"ש בעונתה ויסמוך גאולה לתפלה. ומה שמתפלל אותה הברכה כדי לסמוך גאולה לתפלה הוי כמו שמחדש דבר בתפלתו, וא"צ לחדש בה דבר אחר. ויש ט"ס וצ"ל שהתפילה שמתפלל בביהכ"נ יהיה לשם חובה, ומה שמתפלל אח"כ בביתו יהיה לנדבה, ומשום שסומך גאולה לתפילה אינו צריך לחדש דבר.

ואם איתא שגדר סמיכת גאולה לתפילה הוא מצד הגאולה, למה זה נחשב כמוסיף דבר בתפילתו, אלא ע"כ שהוא דין בתפילה.

אמירת קדיש

כתבו בתוס' שהלכה כר' יוחנן דברייטא מסייע ליה, וכן פסק ה"ג. וא"כ יש לזהר שלא לספר בין גאולה דערבית לשמנה עשרה. ומיהו בסדר רב עמרם פי' מה שאנו אומרים קדיש בין גאולה לתפלת ערבית, לאשמעין דלא בעינן מסמך גאולה דערבית לתפלה, משום דתפלת ערבית רשות. אבל תוס' חולקים דא"כ ר' יוחנן סבירא ליה תפלת ערבית חובה, ורב ור' יוחנן והלכה כר' יוחנן, ונכון להחמיר ולהזהר מלספר בינתיים. אבל הק' הלכתא אהלכתא, דקיימא לן תפלת ערבית רשות, והכא פסקינן כרבי יוחנן שצריך לסמוך גאולה לתפילה, וצ"ל דאפילו אי סובר רבי יוחנן כרב דאמר רשות היא, מכל מקום מחייב לסמוך, אם כן גם לנו יש לסמוך.

וכתב הקה"י שמדברי תוס' יש להוכיח שגדר סמיכת גאולה לתפילה הוא מצד התפילה, דאז י"ל שאע"פ שאינו חייב להתפלל, אם מתפלל צריך להתפלל לפי גדרי התפילה, אבל אם נאמר שהוא דין בגאולה הרי אם אין חיוב תפילה, אז אין "הגאולה" מחייב תפילה.

השכיבנו

הזכרנו דברי הגמ' ש"השכיבנו" הוי "גאולה אריכתא", ומסביר תר"י שהשכיבנו מעין הגאולה הוא, שבשעה שעבר השם לנגוף את מצרים היו מפחדין ומתפללין לבורא לקיים דברו ושלא יתן המשחית לבוא אל בתיהם, שדרך הצדיקים שיראים תמיד שמא יגרום החטא, וכנגד אותה התפלה התקינו לומר השכיבנו שיצילנו השם מכל דבר רע וישמור צאתנו ובואנו, וכיון שהתקינו לאמרו כנגד מה שהיה בשעת הגאולה אמרו דלא הוי הפסקה דכגאולה אריכתא דמיא. (וקצ"ע למה פחדו שמא יגרום החטא, הרי נבואה לטובה מתקיים בכל מקרה, ויעקב אבינו ע"ה

וכ"כ בספר א"ח (תפילת ערבית) בשם בעל האשכול וז"ל כי השכיבנו מעין גאולה כי בעת שיצאו ממצרים ואכלו את הפסח, ואמר להם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר, וגם הבטיחם שלא יתן המשחית לבא אל בתיהם לנגוף, היו מתפללין זאת הברכה השכיבנו והסר שטן מלפנינו ומאחרינו שמור צאתנו ובואנו מעתה ועד עולם שהוא מן הענין שאנו צריכים, הלכך בדין הוא שיהא גאולה אריכתא.

יראו עינינו

הק' בתוס' מזה שאומרים "יראו עינינו" ופסוקים אחרים אחר השכיבנו, ות"י הואיל ותקינו להו רבנן ה"ל כגאולה אריכתא, דתקינו לומר זה שבתוך כך יתפלל חבירו גם הוא, ולא ילך מביהכ"נ עד שיגמור כל אחד תפלתו. וגם יש באותם פסוקים י"ח אזכרות כנגד י"ח ברכות דשמנה עשרה, ואגב שתקנו לומר אותם פסוקים תקנו לומר חתימה של יראו עינינו. וצ"ב מה ענין של הי"ח פסוקים, וראיתי בתר"י שג"כ הק' על מה סמכו העולם להוסיף הפסוקים של ברכת המלך בכבודו, שהרי על זה לא אמרו כ"גאולה אריכתא" דמיא והוי הפסק. וכתב שבאמת מקצת החכמים נמנעים מלאמרם, וכך נהג הרמב"ן, אבל רבינו יונה נתן טעם למנהג שנהגו העולם לאומרם, שבתחלה שהיתה תפלת ערבית רשות היו אומרים אלו הפסוקים שיש בהם י"ח הזכרות כנגד י"ח ברכות וחותמין עליהם ואומרים קדיש ויוצאין, ואח"כ אף על פי

שקבעוה חובה נשאר הדבר כמו המנהג. ואולי זה גם כוונת התוס' לומר הי"ח פסוקים שזה במקום תפילת ערבית.

גם בספר א"ח (הנ"ל) כתב כעין זה דמכיון שתפלת ערבית רשות ומפסיקים בקדיש דמשמע דגמר הכל, ומי שירצה לילך ילך, **שמוציאין עצמן מתפלת ערבית באותם הפסוקים שבברוך ה' לעולם שיש בהם י"ח אזכרות כנגד י"ח ברכות שבתפלה, הואיל ואינה חובה.** ומוסיף שכל זה תקנו להקל מעליהם כדי שלא יתאחרו בלילה בביהכ"נ מפני המזיקין, שבת כנסיותיהם היו רחוקים מן היישוב.

יראו עינינו בשבת

ובספר שבולי הלקט (ענין שבת סימן סה) מביא ששאלו מקמי רב נטרונאי גאון למה בשבת אין אומרים ברוך ה' לעולם וכו' וכל הפסוקים כמו שאומרים בימות החול. והשיב דברכה זו אינה עיקר, שכן שנינו בערב מברך שתיים לפניו ושתיים לאחריה, המעריב ערבים ואוהב את עמו ישראל לפני קריאת שמע וגאל ישראל ושומר את עמו ישראל לעד לאחריה, וקיימא לן כרב דאמר תפילת ערבית רשות, ואתי רבנן בתראי ותיקנו בתר שומר עמו ישראל לעד לומר פסוקי דאית בהו שבחות ושמירות, וברכה לפנייה ולאחרייה וכו', ודבר זה תיקנו בימות החול לאומרו, אבל בשבת העמידו הדבר על משנתינו שתיים לפניו ושתיים לאחריה, ולא נהגו לומר הפסוקים מפני ג' דברים אחד דשכיחי מזיקין בלילי שבת טפי מבחול, הלכך יש למהר, ועוד מקמי דלעקר שרגא, ועוד שיש בני אדם שלא אכלו בערב שבת ביום כי אם מעט ובבקר כדי שיכנסו בשבת בתאוה, ועל כן לא רצו לאחר בבית הכנסת אלא קורין את שמע בברכותיה ונפטרים לבתייהם לשלום.

הנמצא במקום שאומרים יראו עינינו

עוד כתב הא"ח (שם) שעכשיו קבלו עליהם כל א' תפלת ערבית כחובה, ומתפללין י"ח ברכות ותקנת ברוך ה' לא זזה ממקומה. והרבה מן הגדולים נמנעו שלא לאומרה כלל, כ"כ הרשב"א בשם התוס' שכתבו בשם רבינו שמואל שלא היה אומרה כל עיקר, וכן כתב הרמב"ן שאין אומרים אותן כלל, וכן נמי דעת הר' נתן ז"ל וז"ל ראיתי מא"מ נ"ע (אבי מורי נשמתו עדן) בשם רבינו עזריאל זקנינו שלא היה אומרה משום הא דר' יוחנן איזהו בן העה"ב וכו', ולולי שפשט המנהג כל כך בטלום כבר, ואף קדיש לא היה ראוי לומר כמו בשחרית. ומסיק הא"ח שגם אנו נהגנו לא לאומרה, אך כשאנו מתפללין בצבור נקטינן סוגיא דעלמא שלא להיות מן המתמיהין. והביא בשם הר"ש בתשובה שיראו עינינו אסור לאומרה כל עיקר, לפי שאינה כתובה בתלמוד והויא ברכה לבטלה.

וכתב הברכ"י (סי' רלו) שמ"ש כשמתפללין בצבור, הכונה כשהם יורדים לפני התיבה כש"ץ, אז מוכרחין לאומרה, אבל כשהם מתפללין בביהכ"נ עם הצבור ואינם שלוחי צבור, ומצו להשתמט שלא ירגישו בהם, אינם אומרים אותם. וכן כתב הר"ש בן הרשב"ץ שזה היה מנהג מהר"ם מרוטנבורק.

ובשו"ת תשובות והנהגות (כרך א סימן פח) נשאל על זה שמי שאינו נוהג לאומרו, היאך ינהוג במקום שהציבור אומרים. והשיב שבא"י לא נהגו לומר כשיטת הגר"א וגרש"ז וספרדים, ובחו"ל רובם ככולם נהגו לומר כדאיתא ברמ"א (סי' רל"ו ס"א), ויש שנהגו שלא לומר.

ובן א"י הנמצא בחו"ל אם הוא ש"ץ חייב להתפלל כמותם ולומר, מפני שזהו מנהגם, ובשלמא כשמתפלל לעצמו לא ניכר ואין איסור משום לא תתגודדו, אבל כש"ץ ניכר דאסור. וכן הוכיח מפסחים (קו, א) ממעשה ברב אשי שרצה לעשות קידוש ביום עם חתימה משום דחשב שמנהג אותו מקום לעשות קידוש ביום כמו בלילה עם ברכת מקדש השבת. וכן הביא ראייה זו החיד"א בספרו חיים שאל (סי' צ"ט).

אמנם יש בתי כנסיות בחו"ל, שאין מקפידים בנוסח, ונותנים לש"ץ שיתפלל כפי מנהגו, וכן מקובל אצלנו שהש"ץ מתפלל כפי מנהגו ולא גורם בזה מחלוקת, שכך הוקבע המנהג מעיקרא שתלוי בש"ץ, ואם כי עדיף מנהג קבוע, לא מיחו רבנן בבתי כנסיות ובתי מדרשות כאלו, כיון שלמתפללין נוחא להו הכי, שע"ז יתרבו המתפללין אצלם, וגם לענין זה הוקבע אצלנו המנהג שהש"ץ מתפלל כמנהגו, ואם אינו אומר ברוך ה' לעולם, שותק ואין מוחין בידו.

אבל באופן שיש מתפללים שרצו בדוקא שיאמר הש"ץ וכמנהג חו"ל, כיון שבשתיקתו מפסיד לציבור שנהגו לומר האמן בסוף ברוך ה' לעולם, אינו ראוי להפסידם. וכן נהגו כמה אנשי מעשה מא"י בחו"ל כשהם ש"ץ מדקדקין לומר, וגם בש"ץ מינכר טפי כשאינו אומר והם אומרים וראוי לחשוש שעובר בזה בלא תתגודדו.

ממשיך בתשובות והנהגות שיש להסתפק על עיקר מנהג הגר"א והנמנעים לומר ברוך ה' לעולם, האם ס"ל דהוה הפסק ואסור לומר, או ס"ל שאין טעם לאומרו ולכן נמנע לומר, אבל לא חיישינן שאסור מדינא, כיון שגם לדין אמרינן בין גאולה לתפלה חצי קדיש, א"כ בלא"ה מופסק ועומד. ולפי המקובל הגר"א זצ"ל לא מיחה בהאומרים, רק נמנע והיינו כהצד שביארנו, ולכן אם נמצא במקום שאומרים ונראה כפורש מן הציבור יכול לומר, או אם ימנע ראוי שיעמוד אז עוד באמצע השכיבנו וא"ש טפי.

עמידה באמירת הי"ח פסוקים

כתב הרמ"א ראיתי מדקדקים נהגו לעמוד כשאומרים הי"ח פסוקים של ברוך ה' לעולם וכו', ומנהג יפה הוא כי נתקנו במקום תפלת י"ח, ועל כן ראוי לעמוד בהן כמו בתפלה. אמנם המשנ"ב מביא מהרבה אחרונים שכתבו דיותר טוב שלא לעמוד כדי להראות שאין רוצה לצאת בזה ידי חובת תפלת י"ח.

הכרזת יעו"י

הרשב"א בתשובה (ח"א סימן רצ"ג) דן על הכרזת יעו"י בין גאולה לתפילה, וכתב שאין למחות באלו שמכריזין. והטעם דכל שצריך לתפלה אין בו משום הפסק, כדאמר בברכת הלחם טול ברוך אינו הפסק, וכל שכן זה שהוא צורך התפלה ממש שלא יטעו ולא יזכירו המאורע בתפלה, וכל שכן בתפלת ערבית שהוא רשות, פוק חזי מאי עמא דבר וכן נוהגין בכל מקום ולא מיחה אדם בדבר.

והב"ח (או"ח סימן רלו) מביא שמהרש"ל חולק עליו, חדא שהרי קבעוה חובה, ועוד אפילו היא רשות מכל מקום כל היכא שאתה מתפלל אותה צריך ליזהר שלא להפסיק כמו בשאר תפלות, כדאיתא להדיא בסמ"ג (עשין יט), ולכן יראה שהשמש יקדים תפלתו שיוכל להגיע ליעלה ויבוא קודם הקהל ויכריז בתפלתו עכ"ל. וכתב הב"ח שהרשב"א לא העמיד יסוד פסקו

על מה שתפלת ערבית רשות, אלא עשאו כסניף לטעם הראשון, (שדבר שהוא צורך התפילה אינו הפסק) והדין עם הרשב"א וכן נוהגין ואין לשנות.

וכ"כ בשו"ע (או"ח רלו, ב) אין לספר בין גאולה דערבית לתפלה, ואף הנוהגין לומר י"ח פסוקים ויראו עינינו אין להפסיק בין יראו עינינו לתפלה. ומיהו מה שמכריז ש"ץ ראש חדש בין קדיש לתפלת ערבית לא הוי הפסק, כיון שהוא צורך התפלה. וכן יכול לומר ברכו, להוציא מי שלא שמע, ולא הוי הפסק.

הכרזת על הניסים

וכתב המשנ"ב (ס"ק ז) דלאו דוקא לקרוא ולהכריז שהוא ר"ח שהוא דאורייתא, או להכריז טל ומטר שאם יטעו צריך לחזור, אלא אפילו להכריז על הנסים שפיר דמי אע"פ שאם יטעו ג"כ אין צריך לחזור, דמ"מ הוא צורך תפלה.

וכתב השער הציון דדוקא בערבית דסמיכת גאולה לתפלה שלו לא חמיר כולי האי, משום דתפלת ערבית רשות, אבל בין גאולה לתפלה דשחרית חמירא טפי ואסור.

תפילה בציבור או סמיכת גאולה לתפילה

עוד כתוב בשו"ע (שם סעיף ג) שאם מצא צבור שקראו ק"ש ורוצים לעמוד בתפלה, יתפלל עמהם ואחר כך יקרא ק"ש עם ברכותיה.

אבל כתב המשנ"ב (ס"ק יב) שכ"ז דוקא כשהוא משער שלא יוכל להשיג אח"כ מנין להתפלל עמהם דאל"ה אין לו לבטל מצות סמיכת גאולה לתפלה. א"כ כ"ש מי שנמצא ב"שטיבל", שאם יחכה כמה דקות ימצא עוד מנין, אלא ש"אין לו כח" לחכות, בוודאי אינו ראוי להפסיד סמיכת גאולה לתפילה.

דילוג ברוך ה' לעולם בשביל תפב"צ

עוד כתב המשנ"ב (ס"ק יא) שאם הם עוסקים עדיין בברכות ק"ש, והוא משער שעד שיגיעו הצבור לשמ"ע יוכל לומר ק"ש וברכותיה עד שומר עמו ישראל לעד, יעשה כן וידלג ברוך ה' לעולם וכו' ויתפלל שמ"ע עם הצבור. והטעם דאותן הפסוקים אינן אלא מנהג ויש גדולים שסוברים שאין לאומרו, ולכן מוטב לדלג כדי לקיים תפלה בצבור עם סמיכת גאולה לתפלה.

ובדברי הט"ז וא"ר מבואר דברוך ה' לעולם וכו' וגם יראו עינינו יאמר אחר התפלה, וכן העתיק הח"א, וכן משמע קצת במ"א (ס"ק ב). אכן במעשה רב כתב דאחר התפלה לא יאמר הפסוקים דברוך ה' לעולם וכו', משמע דטעמיה דלא נתקן אלא לאומרו במקומו ולא אחר שכבר התפלל ערבית. וע"כ טוב שלא יחתום ברכת יראו עינינו אלא יאמר עד כי אין לנו מלך אלא אתה, ואע"ג דברכה בלא חתימה בעלמא אינה חשובה ברכה כלל, מ"מ כיון דאפילו קודם י"ח הוא רק מנהגא בעלמא הבו דלא להוסיף עלה.

אמירת ושמרו בין גאולה לתפילה

כתב המשנ"ב (סימן רסז ס"ק ט) המנהג לומר אחר סיום הברכה ושמרו בני ישראל וגו' ובמועדים וידבר משה וגו' בר"ה תקעו וביוה"כ כי ביום הזה וגו', אבל בא"י על פי מש"כ בספר מעשה רב (אות סז) שאין לומר שום פסוקים בין גאולה של ערבית לתפילה.

ובטעם לאמירת "ושמרו בני ישראל וכו', כתב הלבוש (או"ח סימן רסז) שהוא המשך מחתימת ברכת "השכיבנו", דבשבת לא חותמין כבחול "שומר עמו ישראל" אלא "ופרוס עלינו", והטעם כי בשבת אין צריכים שימור, כי יום השבת בעצמו הוא השומר. ורק אם ישמרו בני"י את השבת אין צריכין שמירה. וק' הרי חייבין לסמוך גאולה לתפלה, תי' הלבוש שאין הפסוק הפסק דמעין גאולה הוא, שאם שמרו בני ישראל שתי שבתות כהלכתן מיד היו נגאלין, א"כ כגאולה אריכתא דמיא.

תקעו בחדש שופר

ובנוגע למה שאומרים "תקעו בחדש שופר וכו'" בר"ה, כתב הלבוש (תקפ"ב) שאין זה הפסק בין גאולה לתפלה, כי פסוק זה מעין גאולה היא וכגאולה אריכתא דמיא, על שם "ביום ההוא יתקע בשופר גדול וכו'", המדבר בגאולה העתידה. ומטעם זה אומרים בשאר ימים טובים הפסוק "וידבר משה את מועדי ה' וגו'", משום דכל המועדים הם זכר לגאולת מצרים, כמו שנאמר בפירוש בכל אחד זכר ליציאת מצרים. וביום הכיפורים שאומרים פסוק "כי ביום הזה יכפר עליכם וגו'", הוא זכרון הגאולה האמתית הוא גאולת הנפש, ואין לך גאולה אריכתא גדולה מזה.

סמיכת גאולה לתפילה בשבת

בשו"ע (או"ח קיא, א) שאפילו באמן אחר גאל ישראל לא יענה משום שצריך לסמוך גאולה לתפילה. וכתב הרמ"א שי"א שמותר לענות אמן על גאל ישראל, וכן נוהגין. וי"א הא דצריך לסמוך גאולה לתפלה, היינו דוקא בחול או בי"ט, אבל בשבת א"צ (פי' דטעמא דבעינן למסמך גאולה לתפלה, משום דכתיב יענך ה' ביום צרה (תהילים כ, א) וסמך ליה יהיו לרצון אמרי פי וגו' וגואלי (תהילים יט, טו), ושבת לאו זמן צרה. והא דסומכין ביו"ט הוא משום שהם ימי הדין, כדתנן (פ"ק דר"ה) בפסח - על התבואה וכו', וטוב להחמיר אם לא במקום שצריך לכך.

ועי' במשנ"ב (ס"ק ח) שהב"י חולק ע"ז וס"ל דהוא קרא סמך בעלמא, ועיקר סמיכת גאולה לתפלה הוא מדברי חכמים שדימו י"ח ברכות אחר ברכת גאולה לאוהבו של מלך שבא ודפק על פתח המלך ויצא המלך לקראתו, ואם רואהו המלך שהפליג והלך לו אף הוא מפליג ושוב אינו מתקרב אליו כשחוזר ודופק, כך הוא במפסיק בין גאולה לתפלה, וע"כ כתב רמ"א וטוב להחמיר. וזה שכתב שבמקום שצריך לכך מותר, היינו דמותר לענות איש"ר וקדושה וברכו בין גאולה לתפלה דשבת אף בשחרית, כ"כ הא"ר ופמ"ג ושלמי צבור.

תפלה"צ או סג"ל בשבת

ובביה"ל מביא שהגרע"א מסתפק לענין שבת אם מצא צבור שקראו ק"ש ועומדין להתפלל אם מותר להתחיל להתפלל עמהם, ולפלא קצת שלא הביא שהל"ח והא"ר כתבו בפירוש להקל בזה לדברי הרמ"א, ומשמע מניה דהוא ס"ל דאפילו לדברי הרמ"א אפשר דסמיכת גאולה לתפילה דשבת שחרית חמירא מערבית דחול, ולפי מאי דמסיק השאגת אריה דהלכה כדעת הב"י בודאי אין להקל בדין זה, ודברי השע"ת אמת ויציב לענין זה וגם אין המנהג להקל בזה.